

CSICSAY ALAJOS

CANIS LUPUS FAMILIARIS

Megvallom, eddig csak a *Canis familiaris* formában találkoztam a házikutya latin, azaz rendszertani nevével a szakirodalomban, ezért kis-meglepett, amikor az interneten a „lupus” szót, azaz a farkast is közbeiktatták a róla szóló szócikk szerzői. Annyira találónak tartottam, hogy az írásom címének is ezt a változatot választottam. Ugyanis ennél tömörebben nem lehetne leírni a törzsfajlás egy több ezer évig tartó folyamatát, ami azt a markáns genetikai változást eredményezte, aminek egy új állatfaj lett a szüleménye. Ráadásul egy tudományos problémának, jelesül az etológusok közti vitának tehet pontot a végére. Ed-dig úgy tudtuk, vagy inkább gyanítottuk, hogy a házikutyanak legkevesebb két őse kellett legyen, egyik a farkas (*Canis lupus*), másik a közönséges vagy arany sakál (*Canis auerus*). Ez utóbbi farkasként lopakodott be a magyar mesékbe vagy inkább a népi szájhagyományokba, sőt Arany János révén az irodalmunkba is (lásd Toldi). Emlegették őt nádi farkasként, illetve toportyánféregként is, amelyik kutyaféle (Canidae) ragadozó Afrikából szivárgott be – nem kizárt, hogy a rablási lehetőséget látva benne, kalózkok lopták be őt – Európába. Magyarországon már mint kihalt állatfajt tartották számon, de hírlik, hogy újból megjelent, egyesek szerint már nálunk, Dél-Szlovákiában is. Nem kisebb szaktekintélynek, mint Konrád Lorenznek volt a véleménye, hogy a sakál is a házikutya őse. Ma már a genetikusok és az etológusok többsége is elfogadja, hogy egyetlen elődje a kihalt szürke (ős)farkas volt. Hogy létezett-e ilyen állat, azt majd az őslénytan (paleontológia) kutatóinak kell eldönteniük. A tudományban csak olyan állításnak van létjogosultsága, ami tényekkel bizonyítható. Csakhogy a tény nem más, mint a valóságnak egy mozzanata, s a kutatás folytán újabb és újabb tények kerülhetnek elő, amelyek cáfolhatják vagy megerősíthetik az addig érvényes állításokat. Hinni sok mindent lehet és szabad is, de tudni csak azt, amit egy adott tudomány(ág) bizonyítani képes – ideiglenesen. Ezért a tudomány semmit sem zár(hat) le

végérvényesen. Ha valaki a tudomány-nyal kapcsolatban valamit állít, hogy így és így van, illik hozzátennie, hogy az ő ismeretei, esetleg meggyőződése, netán a hite szerint (ami egészen mást jelent). Ha viszont tudós (kutató) az illető vagy mélyebben tájékozott a témában, akkor azt mond(hat)ja, hogy a tudomány mai állása szerint.

A *Canis lupus familiaris* megnevezés engem meggyőzött, mert nemcsak azt közli, hogy a házikutya a farkastól származik, hanem azt is, hogy házasodott, mégpedig önként és nem szelídítéssel (domesztikáció által), azaz kényszerrel, mint a többi házi állatfaj. Semmi esetre sem fajta, mert e szó a fajon belül – legyenek akár állatok vagy növények – azon élőlényekre vonatkozik, amelyeket tenyésztés vagy természet által az ember saját érdekében hozott létre és szaporított el. A *familiaris* a kutya esetében azt is elárulja, hogy ez az egyetlen állatfaj, amelyik képes volt rá, hogy az ember családjába mint „családtag” beépüljön, mégpedig úgy, hogy az ember *famulusa* – állandó vazallusa, segítője, munkatársi beosztottja, jóllehet, bizonyos értelemben még tanítványa is – legyen. Erre eddig rajta kívül egyetlen állatfaj sem volt hajlandó vagy inkább képes. Hangsúlyozni kell, hogy nem az ember házasította (domesztikálta), hanem maga házasodott (domesztikálódott). Ezért joggal tekinthetünk a kutyára úgy, mint az evolúció egyik rendkívüli produktumára. Hogy ez miként folyhatott le, sokan és sokszor elmesélték már. És talán olyan állat sincs, amelyikkel annyit foglalkozott az etológia meg a szépirodalom is, mint a kutyával. Egy fontos dologra azonban nem árt, ha felhívjuk a figyelmet, már csak azért is, mert bármennyire „hozzánőtt”, helyesebb lenne azt mondani, hogy idomult a kutya az emberhez, azért csak állat maradt, de nem vadállat. Ez lényeges különbség.

Bizonyításképpen pár mondat erejéig vegyük szemügyre a farkast és házikutyát. A farkasról csak annyit, hogy a kifejlett példány marmagassága (a lapockák fölötti kidomborodó rész) hozzávetőleg 1 méter, súlya 50 kilogramm, az ideg tengelyfonalának

hossza az agy és hátsó lábujj között, melyen az inger 120m/sec. halad, 1,5 méter. Átszámítva, az ingerre mintegy negyed másodperc alatt reagál. Hasonlóan a kutya is. A farkas „futó ragadozó”, a zsákmányát falkába, üldözés folytán, kifárasztással ejti el. A falka nagysága 2-től mintegy 30-ig terjed, a köztük kialakult szigorú hierarchia élén a domináns, vezérhím (kan) áll, de a nőstények közt is van egy vezérszuka. A zsákmányból ők lakmározhatnak (lakhatnak jól) először. A nőstény védett helyen, legtöbbször odúban vagy bokrok közti rejtett vacokban hozza világra a kölykeit. A már szilárd táplálék felvételére képes kölyköket a hím is ugyanúgy táplálja, mint a nőstény, vagyis a lenyelt, félig megemésztett táplálékot felöklendezi nekik. A zsákmány elejtésére is együtt tanítják meg őket. Farkashordáról akkor beszélhetünk, ha 2-5 falka összeverőik, ilyenkor számuk akár 100-at is elérheti, ám a falkák közti kapcsolat laza, mindegyik a saját vezéréhez igazodik. Némely esetben sikerül farkasokat is megszelídíteni. Gondoljunk Jack London gyönyörű elbeszéléseire. Egy dolgot azonban nem szabad elfelejteni. Bármennyire is sikerül a farkast szelíddé tenni, örökre kiszámíthatatlan, vagyis vadállat marad. Olyankor, amikor az embertől át akarja venni a vezérszerepet, jobb esetben megmarja, de meg is ölheti a gazdáját. (Ezt több etológus állítja, köztük Csányi Vilmos, a kiváló tudós-író is). A már jámbornak tűnő „szelíd” farkasról sosem lehet tudni, hogy mikor tör ki belőle az ember (a gazda) dominanciája elleni lázadás. A kutyánál ez csak elvétve fordul elő, akkor is csupán abban az esetben, ha a mostoha bánásmód vagy betegség miatt súlyosan sérül a pszichikuma.

A kutyanevelésről szóló könyveknek se szeri, se száma, a fajtákra specializálódott irodalom is nagyon gazdag. Azt sem tudjuk meghatározni pontosan, pillanatnyilag hány kutyafajta létezik a Földön. Boldog-boldogtalan foglalkozik már a „nemesítésével”, aminek következtében olyan „korcs” fajtákat is képesek voltak létrehozni, amelyek eleve mozgásképtelenek, és mint élő dí-

szekkel büszkélkednek velük a gazdáik. Az hiszem, nem alaptalan a gyanúm, hogy az ilyen visszaéléseknek már csak a törvény erejével lehet gátat vetni.

Az állatokkal való bánásmódnak nagyjából kétféle módja van. Az egyik az idomítás, a másik a nevelés. A kutya esetében az utóbbinak kell túlsúlyba kerülnie. Hogy miért? Mert a pszichikuma annyira fejlett, hogy elérheti a 3-4 éves gyerek képességeit. A tulajdonosoktól (bocsánat, gazdiktól) sokszor lehet olyan megjegyzéseket hallani, hogy az ő kutya olyan okos, hogy már beszélni is képes. Persze a kívülálló nem kutyatartók ezt meg szokták mosolyogni, néha nem is alaptalanul, mert az utóbbi idők kutyakultuszának következtében a kutyatartók közt eluralkodott egyfajta büszkeség, miszerint úgy viselkednek, akár az elfogult szülők a csemetéikkel kapcsolatban. Mindenki el szeretné hitetni, hogy az övék mind közül a legokosabb és legszebb, a legkülönb. Óhatatlanul felmerül a kérdés, vajon az emberek hány házikutyaegyedet tartanak a világon. Kezembe akadt egy ki tudja, mennyire megbízható statisztikai adat, miszerint 2000-ben, Londonban 700 ezret, New Yorkban 500 ezret, Tokióban 200 ez-

ret, Budapest pedig 60 ezret, aminek alapján némi elképzelésünk lehet a többi nagyvárosok kutyaállományáról. Tegyük hozzá, csak arról árulkodik a statisztika, ami után az emberek adót fizetnek. Kérdés, hány százalékát teszi ki ez egy-egy ország GDP-jének. És kérdés, hogy hány eb után nem fizetnek adót az emberek, pláne azok, akik a létminimum alatt élnek, és nekik is szükségük van arra, hogy valakit szerethessenek, akiknek egyetlen megbízható társuk a kutya. Alighanem ők tudják legjobban, mennyire értelmesek és őszinték a sorstársaik.

Az a kérdést viszont, hogy tudnak-e beszélni az állatok, már jó régen felvetődött. Fél évszázaddal ezelőtt a tudósok egyértelmű válasza az volt: nem. Ezt azzal indokolták, hogy „aki beszél, az akar valamit”. Ez bizony elég fura válasz. Nem kell hozzá különös képzettség, hogy megcáfolható legyen. Minden falusi gyerek tudta már az én időmben is, hogy melyik állatfaj tagjai milyen jelekkel kommunikálnak egymással. Ugyanis nem szabad elfelejteni, hogy *minden állat* társas lény, még a kutya is. Bármennyire famulusa is az embernek, fajtársaival, a világ bármely sarkába kerüljön is, meg tudja

értetni magát, és ő is érti az ő beszédüket, ugyanis „*a kutyanyelv nemzetközi nyelv*”. Azt már persze biológia szakosként merhetem kijelenteni, hogy az állatok jelrendszerét *emocionális nyelvnek* nevezzük. Az állatok beszédének megértésére pedig már kialakult egy tudományág, a *zooszemiotika*, ami nem más, mint egyfajta rejtjelrejtés. Hogy mi mindent kell megfejtenie a zooszemiotikusnak? Akusztikai, kémiai, optikai (szín és fény), elektromos, tapintás- és érintésjeleket, póznyelvet és ki tudja még, miféléket. Egy szó, mint száz, az állatok, ha összességükben vesszük őket, sokkal gazdagabb „szókincssel” bírnak, mint mi, emberek, és ha a nyelvük emocionális, minden bizonnal „*érzelmi intelligenciájuk*” is van. Mégis, mi az hát, ami elválaszt tőlük bennünket? Egyes etológusok véleménye szerint a zsúfoltság, illetve az összezártság elviselése, meg az, hogy az élelmünket a hozzánk közelállókkal képesek vagyunk megosztani. A kutya bármennyire követi is a példánkat, ezt az egyet sok ezer éven át nem volt képes ellesni tőlünk. Viszont be kell vallanunk, hogy az emberek sokszor – túl gyakran is – képesek „kutyává válni”.